

ضمیمه هفتگی روزنامه همشهری

صاحب امتیاز: مؤسسه همشهری
مدیر مسئول: محسن مهدیان
سر دبیر: دانیال معمار
معاون ضمائم: پروانه بهرام نژاد
دبیر ویژه نامه: زکیه سعیدی
تحریریه: فرزین شیرزادی، سروش جنابی
سمیرا باباجانیور، ثریا روزبهانی، حسن حسن زاده
شهره کیانوش راد، حمید رضا رسولی و بهاره خسروی

واحد فنی:

مدیر فنی: حامد یزدانی، مدیر هنری: مهدی سلامی
طراح گرافیک و صفحه آرایی: سعید غفوری، امید روشنگر
عکس: منا عادل، محمد عباس نژاد، ویرایش عکس: کامبیز نویدی
صفحه خوانی و حرفه چینی: همکاران واحد فنی تحریریه

صندوق پستی:

۱۹۳۹۵۵۴۴۶

تلفن: ۲۳۰۲۳۴۶۴

نمابر: ۲۲۰۴۶۰۶۷

چاپ: همشهری

توزیع و اشتراک:

موسسه نشر گستر امروز نوین

پذیرش آگهی: ۸۴۳۲۱۰۰۰

همشهری

گروه ضمائم همشهری ناشر نشریات:

دوچرخه، بچه ها، خانواده، پایداری، اقتصاد،
تندرستی، خردنامه، داستان، دانستنیها،
سرزمین من، ماه، معماری، ۲۴، شهرنگار،
سرنخ و محله

نشانی: تهران، خیابان ولیعصر ۴، نرسیده به پارک وی،
کوچه شهید قریبی، شماره ۱۴، روزنامه همشهری

صفحات «روایت تهران» که پیش روی شماست، به انعکاس روایت های خواندنی تاریخ تهران قدیم و سرگذشت شخصیت ها و نامداران، خیابان ها و گذرها، واقعه های تأثیرگذار و تاریخ شفاهی طهران تعلق دارد. با عکس های بازمانده از خاطرات تهران دیر و قصه ها و ماجراهای پس پشت این عکس ها، شما هم می توانید در انتشار این صفحه که متعلق به خود شما و شهر شماست، ما را همراهی کنید. «همشهری» بهترین عکس ها و قصه هایی را که برای ما از سال می کنید با نام خودتان منتشر و به شما «همشهریان همراه» هدیه ای تقدیم می کند.
نشانی و شماره تماس ما: mahaleh@hamshahri.org - ۲۴۲ - ۲۲۲۵۵۵۵۵

**بهترین قصه های تاریخی تهران
جایزه می گیرند**

روایت دفن اموات و نامه نگاری ملوکانه

کنت و غیره تحقیق کرده به عرض می رساند و باید منع شدید کرد.
مرگ «لویی آندره ارنست کلوک» پزشک دربار محمدشاه و ناصرالدین شاه باعث شد تا تدفین مسیحیان در تهران شکل رسمی تری به خود بگیرد. او را نزدیکی محله دولاب که ارمنی ها هم در آن محدوده دفن می شدند به خاک سپردند. از آن پس قبرستان گسترش پیدا کرد و اموات ارمنی ها، آشوری ها، مسیحیان کاتولیک و... در آنجا دفن شد و به نام قبرستان دولاب شهره شد. این قبرستان را قدیمی ترین قبرستان ارمنه تهران می نامند، البته بعد از سال ۱۳۷۵ دیگر کسی در این قبرستان به خاک سپرده نشده است.

سال ۱۳۵۳ قبرستانی در حومه شهر تهران به نام «آرامستان بوراستان» در جنوب شرقی تهران ساخته شد که همچنان ارمنه تهران اموات خود را آنجا به خاک می سپارند.

در محدوده ده ونک نیز قبرستانی مختص ارمنه وجود داشت که بعد از تغییر کاربری و ساخت ورزشگاه آارات در زمین های آن سنگ قبرهای بالارزش به قبرستان دولاب منتقل شد.

با ورود ارمنه به تهران کلیسا و آرامستان هم در محله های ارمنی نشین ساخته شد. قبرستان ارمنه ونک و قبرستان دولاب از آن جمله اند و بعدها قبرستان ارمنه بوراستان در تهران ساخته شد. در محله های ارمنی نشین همچون دروازه قزوین و در محدوده سنگلج و مکان هایی که ارمنی ها ساکن بودند قبرستان های کوچکی وجود داشت که با توسعه شهر و ساخت و سازهای جدید از بین رفت. دفن اموات ارمنه تهران از همان ابتدا در محدوده شهری ماجراهای خودش را داشت، به خصوص در دوران سلطنت ناصرالدین شاه. در سندی که در مؤسسه تاریخ معاصر ایران نگهداری می شود نامه ای از ناصرالدین شاه وجود دارد که خطاب به وزیر خارجه خود نوشته است: «پروستستانی های مابین دروازه قزوین و گمرک احداث قبرستانی کرده اند در داخل شهر؛ سه هزار زرع زمین را دیوار کشیده اند؛ چند اتاق ساخته، اموات را آنجا دفن می کنند. ایجاد قبرستان جدید در داخله شهر عموماً برای مسلمان ها قذغن است تا چه رسد به فرنگی و ارمنی. چه شده است؟ به اجازه کی این کار شده است، یعنی چه؟ و می گویند که در اینجا کلیسایی هم بنا خواهند کرد. درست از

شاه قاجار و تماشای تئاتر در کلیسا

خاطرات خود شرح مبسوطی از این سالن تئاتر و اجراهای مختلف ارائه و بیان می کند که او از ناصرالدین شاه دعوت کرده تا برای تماشای تئاتر ارمنه به محله سنگلج و حوالی کلیسای گئورگ بیاید، همچنین درباره موضوع نمایشنامه هم نوشته که چند قسمت داشته که به زبان ارمنی و نیز فارسی اجرا می شده است.
عین السلطنه در ادامه خاطراتش آورده: «از آن قسمتی که به زبان ارمنی اجرا شد هیچ نفهمیدم، اما قسمتی که به فارسی اجرا شد خوب بود.» نمایشنامه ای که ارمنه در حضور شاه قاجار اجرا کردند موضوعی طنزآمیز داشت و همراه با خنده تماشاچیان بود و احتمالاً به این دلیل هم شاه قاجار اوقات خوشی را با تماشای این نمایش گذرانده است. در خاطرات شاهزاده، شرح مفصلی از قیمت بلیت نمایشنامه آمده و گران بودن قیمت بلیت تماشای تئاتر ذکر شده است. اما جالب اینکه همه در آمد حاصل از فروش بلیت، صرف امور خیریه می شده است. ضمن اینکه ناصرالدین شاه بنا به درخواست ارمنه، برای امور خیریه و ساخت و اداره مدرسه هایگازیان هم کمک مالی می کرده است.»

اجرای تئاتر توسط ارمنه تهران و ماجرای دعوت از ناصرالدین شاه یکی از اتفاقات تاریخی است که با کلیسای سورپ گئورگ و ارمنی های همجوار این کلیسا پیوند خورده است. دکتر عباس عربی، تاریخ نگار و پژوهشگر، در این باره می گوید: «اجرای تئاتر توسط ارمنه در مجاورت کلیسا به دوره ناصری مربوط می شود و به زمانی که یک ارمنی منزلش را در جوار کلیسای سورپ گئورگ به برگزاری تئاتر اختصاص داد. ابتدا میان ارمنه در برابر اجرای تئاتر مقاومت و مخالفت شکل می گیرد و این موضوع برای شان قابل قبول نبوده اما در نهایت یک قطعه زمین در گذر باغ معیر و در جوار کلیسای سورپ گئورگ برای اجرای تئاتر اختصاص داده می شود و سالن تئاتر ارمنه به صورت رسمی فعالیت خود را ادامه می دهد. «اندرانیک هوویان» در کتاب «ارمنیان ایران» معتقد است که احتمالاً بتوان این سالن را نخستین سالن تئاتر تهران دانست.
عباس عربی در ادامه با استناد به کتاب «ارمنیان ایران» می افزاید: «در این سالن تئاتر، آثاری از نمایشنامه های مولیر ترجمه و اجرا می شد. شاهزاده قهرمان میرزا سالور (عین السلطنه)، در روزنامه

انجیل ۶۰۲ ساله در موزه ملی ارمنه

می کردند، اختصاص داده شده است.» موزه آراداک مانوکیان یکی از منابع خوب برای مطالعه پژوهشگران در حوزه تاریخ ادیان است. تصاویر کلیساهای معروف ایران و جهان، موزه مردم شناسی لباس که شامل نوع پوشش آداب و رسوم و سبک زندگی ارمنه ایران در شهرهای مختلف است، اشیای ارزشمندی که گویای سبک زندگی ارمنه است و کتاب های قدیمی ارمنه، کتاب های انجیل چاپی و دست نوشته که مهم ترین آن کتاب انجیل به قدمت ۶۰۲ سال از بخش های دیدنی این موزه است. به گفته حدادی، بیشتر اشیای موزه آراداک مانوکیان پیشینه و قدمت تاریخی دارند و در بخشی از این موزه لوازم شخصی اسقف اعظم آراداک مانوکیان به نمایش در آمده است. این لوازم شامل نشان ها، جوایز اهدا شده، اسناد و دست نوشته های اسقف آراداک مانوکیان است. بسیاری از ارمنیان برای حفظ تاریخ و یادآوری سرگذشت و خاطرات شان اشیای قدیمی و یادگارهای به جا مانده از آبا و اجدادشان را به موزه اهدا می کنند و بسیاری از اشیای موزه مانند ظروف سفالی، فرش های دستباف و... اهدایی از طرف خود ارمنه است.

همزمان با سیل مهاجرت ارمنه که مقارن با دوره پهلوی اول بود اغلب ارمنه برای ادای فرایض مذهبی شان راهی کلیسای گئورگ مقدس در بازارچه قوام الدوله می شدند که فضای این کلیسا پاسخگوی نیاز مراجعه کنندگان نبود. از این رو، کلنگ ساخت کلیسای مریم مقدس را سال ۱۳۱۷ به زمین زدند، اما پس از کش و قوس های فراوان، فعالیت کلیسا سال ۱۳۲۴ رسماً شروع شد. موزه آراداک مانوکیان یا موزه ملی ارمنه یکی از بخش های دیدنی کلیسای مریم مقدس تهران است. این موزه مجموعه ای جالب و جذاب از فعالیت ها و نقش آفرینی های ارمنه در تاریخ ایران است. نصرالله حدادی، تهران شناس، درباره این موزه می گوید: «موزه آراداک مانوکیان ۱۱۴۸۸ افتتاح و نامش به یاد و احترام اسقف اعظم آراداک مانوکیان، رهبر دینی ارمنیان تهران، گذاشته شد. این مجموعه شامل موزه های مردم شناسی، فرهنگی و دینی ارمنه است. در این موزه اشیایی شامل کتاب های خطی، پرده های نقاشی، اشیای سفالی و فلزی، لباس های سنتی و غیره به چشم می آید. بخشی از این موزه به اشیاء و لوازم و کلیسایی که ارمنیان در مراسم مذهبی از آن استفاده